

**SURSA ENGLEZĂ A CĂRĂRII PRE SCURT PRE FAPTE BUNE
ÎNDREPTĂTOARE (ALBA IULIA, 1685)**

O recentă recenzie semnată de Ana Dumitran¹, la ediția care a apărut în 2019 a tipăriturii lui Ioan Zoba din Vinț, *Cărare pre scurt spre fapte bune* (Alba Iulia, Bibliotheca Musei Apulensis XXXII, Editura Cognitiv, 2019), în care se remarcă o serie de scăderi ale ediției noastre, mă obligă să revin asupra faptelor incriminate. Excluzând de la bun început orice bănuială de rea-voință a observațiilor domniei-sale, consider că discutarea punctuală a acestora nu poate să fie decât reciproc edificatoare din punct de vedere științific.

Editarea lucrării protopopului Ioan Zoba din Vinț, *Cărare pre scurt pre fapte bune îndreptătoare* (Alba Iulia, 1685), traducere după cartea lui Vásárhely Matkó István, *Kegyes cselekedetek rövid ösvenykeje, mellyen a' kegyesség gyakorlásának derék uttyára sietvén egy jo lelkü uton járo (minek-utánna már véghez vitte Istenével valo szent beszélgetését, az imádságot) tudakozza Ut mutatojától a' kegyes élet uttyát, a' holott az Ut mutato minden karban, nemben és hivatalban lévő embereknek által-utat mutat az Isten előtt kedves, mások előtt becsületes és magokra nézve hasznos cselekedeteknek el-követésére a' Szent Irásból, mellyet szedegetett és fordított angliai nyelvből a' kegyes életre vágyodoknak hasznokra K. Vásárhelyi M. Istvan, f.bányai ecclesiának együgyü tanitoja*, imprimată la Sibiu în 1666², ea însăși traducere mărturisită din engleză („és fordított angliai nyelvből”), ne-a prilejuit investigații mai ample pentru identificarea sursei traducerii prelatului transilvănean. Încercări de identificare a acesteia se făcuseră și înainte; de pildă, Paul Cernovodeanu³ și, pe urma lui, Eugen Pavel⁴ găsesc, neconvingător, în opinia noastră, ca model cartea unui ardent puritan, episcopul de Bangor Lewis Bayly, *The Practice of Piety, directing a Christian how to walk that he may please God*, tipărită la Londra în 1615 (a cunoscut foarte multe reeditări ulterioare și traduceri în limbi străine⁵, iar Tóth Zsombor⁶ consideră că sursa ar fi

¹ „Dacoromania”, serie nouă, XXVI, 2021, nr. 2, p. 213–215.

² Vezi Bitay Árpád, *Angol-magyar-román kapcsolat a XVII századból*, în „Erdélyi Irodalom Szemle”, 1924, p. 61–62.

³ *Scientific and cultural contacts between England and the Romanian Lands (1650–1720)*, în „Romanian Studies” (Leyden), II, 1972, p. 85.

⁴ *Carte și tipar la Bălgrad (1567–1702)*, [Cluj-Napoca], Editura Clusium, 2001, p. 200.

⁵ Pál Medgyesy a publicat la Debrecen în 1636 o traducere maghiară a textului, sub titlul *Praxis pietatis: az az: kegyesség-gyakorlas, melyben be-foglaltatik, mint kellyen az hívö keresztyén embernek az*

lucrarea lui John Downname, *A guide to godlynesse or a Treatise of a Christian life shewing the duties wherein it consisteth, the helps inabling & the reasons parswading vnto it ye impediments hindering ye practise of it, and the best meanes to remoue them whereunto are aded diuers prayers and a treatise of carnall securitie by Iohn Douname Batcheler in Diuinitie and minister of God's Word*, apărută la Londra în 1622 (cu mai multe reeditări ulterioare). Aceste surse propuse aparțin aceleiași mișcări religioase, puritanismul, și au în mare măsură elemente comune care ar lăsa să se înțeleagă că Vásárhely Matkó István a procedat la efectuarea unei traduceri libere, în care își permite multe adăugiri sau omiteri față de textul presupusei surse.

În urma unei lecturi superficiale a studiului nostru, Ana Dumitran conchide, după o serie de critici, că „Este meritorie încercarea editorului, în studiul introductiv, de a stabili alte două posibile modele primare din limba engleză, și anume cartea lui Arthur Dent, *The plaine-mans path-way to heaven* [Cărarea spre rai a omului cinstit], apărută la Londra, în 1601, precum și exegeza lui Robert Hill, *The Pathway to Piety* [Cărare spre evlavie], publicată în 1629”. De fapt, în studiul nostru arătam că textul lui Arthur Dent a fost unul modelator în literatura presbiterianismului englez, fiind model al mai multor lucrări, dar că cea mai probabilă sursă a textului maghiar și, implicit, a traducerii românești a lui Ioan Zoba din Vinț este cartea lui Robert Hill, *The Pathway to Piety*. Făceam această afirmație cu o anume rezervă (spuneam „cel mai probabil”), bazându-mă pe unele extrase ale acestei lucrări, aflate în diferite studii de specialitate, neavând atunci, încă, posibilitatea unei lecturi directe integrale a textului ei. Accesul târziu la textul englez a confirmat pe deplin supoziția noastră⁷.

Confruntarea textului lui Robert Hill cu cel al lui Vásárhely Matkó István ne arată că cel din urmă a tradus foarte exact în *Kegyves cselekedetek rövid ösvenykeje...* doar o secțiune a textului, respectiv partea a treia a cărții, *The pathway to Piety*, intitulată *A Direction to Christian Life both in our general and particular Callings*⁸. (Sursa, necunoscută până acum cercetătorilor unguri, va fi semnalată în curând într-o revistă de specialitate maghiară.) La fel de strictă este și traducerea românească oferită de Ioan Zoba din Vinț a textului maghiar.

O comparație a textului englez⁹ cu cel românesc ne dovedește că și Zoba a urmat cu strictețe, prin intermediul versiunii maghiare a lui Vásárhely Matkó, pla-

Isten és a maga igaz ismeretiben nevededni, életét naponként Istennek félelmére intezni, tsendes lelki ismerettel költeni és futásának el-töltése utan boldogul vegezni. Fordítottat angliai nyelvből.

⁶ „What do you read my lord? Words, words, words...”. *Translations and Cultural Transfers in Early Modern Eastern Europe: A Case Study*, p. 187–204, în Soen A. Soetaert, J. Verberckmoes & W. François (eds), *Transregional Reformations: Crossing Borders in Early Modern Europe*. Ediția a V-a, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 2019.

⁷ Accesibil acum și în recente ediții facsimilate, dar și pe Google books.

⁸ Cealaltă parte, *A Direction to die well*, nu a fost tradusă.

⁹ Am avut acces integral doar la o ediție fotostatică (copyright 2019 by HardPress) a reeditării din 1847 a ediției princeps: *The Pathway to Piety. The second volume, containing A direction to a*

nul general al discursului din textul lui Hill și a respectat cu rigurozitate textul maghiar în sine. Ceea ce găsim în plus în textul maghiar față de textul lui Robert Hill sunt argumentările afirmațiilor generale cu numeroase trimiteri la textul biblic. (Ne întrebăm dacă ele provin din vreuna dintre edițiile textului englez sau îi aparțin lui Matkó.) Ceea ce adaugă Zoba este ilustrarea cu citate (foarte exacte, în cazul *Noului Testament* și a *Psaltirii*, după tipăriturile bălgrădene din 1648 și 1651, iar, în cazul *Vechiului Testament*, cu traduceri proprii) a trimiterilor la textul biblic. Ilustrăm cu o scurtă comparație a textului englez cu cel al lui Zoba:

HILL: „Quest.: Why ought you thus to watch?

Answ.: 1. Because I walk in the presence of God (Prov. 6.21). 2. Because I walk among many occasions of sin (1 John 2.16). 3. Because of myself I am shiftless to avoid them. 4. Because I can go about no good things, but either Satan, or my lust, will be ready to molest me (1 Thess. 3.10). 5. Because many excellent men have fallen very grievously, for want of watchfulness (Gen. 9.11; 2 Sam. 11.2,3). 6. If I can thus watch without consing, I shall get in each action a pice of a good conscience, wich is the greatest level in the world (Acta 23.2) 7. I shall be ready for any temptation, especially for death and the day of judgement (Luke 2.29 and 21.36). 8. I shal be sure to do not such thing, whereof I cannot give an account to God (Luke 19.14,16). 9. I shal stop the mouth of mine adversaries when they call in question my righteous dealings. 10. I shale cause my religion to be well spoken of wilst, others observe my godly conversation (Mat 5.16; 2 Pet. 2.12)”.

CĂRARE PRE SCURT: „22. **Întrebarea** c[ălătoriului]: Pentru ce trebuie așa ca să mă preveghez?

R[ăspunsul] p[ovătuitorului]: 1. Pentru aceea că înaintea ochilor lui Dumnezeu sânt toate, căile tale, Carele toa^{2t}e căile a tuturor le socoteaște (Pricea 5, stih, 21). 2. Că purerea îmbli prin multe primejdii a păcatelor, că tot ce e în lume pohta trupului iaste și desfătarea ochilor și făliia vieții (Ioan, cap 2, stih 16). 3. Că într-alt chip foarte ai fi neputincios spre încungiurarea a multor răutăți (Math. 26, stih 41: „Prevegheați și vă rugați ca să nu intrați în ispită, că sufletul e gata, iară trupulu-i slab”). 4. Că nice odată de lucru /^{2v} așa bun nu te poți prinde cum au satana au această lume, au firea ta cea zdrobită pre tine să nu te smintească și să te împiadece (2 Solun., cap 2, stih 18: „Am vrut să viu cătră voi (eu, Pavel), iară satana m-au smintit”; Zahariia, cap 3, stih 1, 2: „Satana sta de-a dreapta lui și să împizmia cu el”). 5. Că încă și oamenii lui Dumnezeu cei sfinți, Noe (Bitie, cap 9, stih 22), Lot (Bitie, cap 19, stih 32), David (2 Samuil, cap 11, stih 2, 3 iproci, Solomon /^{3r} (1 Țarstvo, cap 11, stih 101) au căzut când s-au părăsît de prevegheare. 6. Că cu preveghearea deșteptată vei dobândi pacea cea blagoslovită a cunoștinței sufletului, carea iaste comoară mai scumpă în lume (Deaanie, 23, stih 1: „Eu (Pavel), cu toată cunoștința bună am slujit lui Dumnezeu până într-această zi”). 7. Că așa mai lesne vei putea sta împotriva tuturor ispitelor și așa vei putea fi gata și pre

Christian Life, both in our general and particular callings. An introduction to die well. With divers Consolations, Prayers, and Thanksgivings fit for this Treatise, London, printed in the year 1629. Reprinted for William Pickering, 1847. O eventuală confrutare cu ediția princeps sau cu alte reeditări din prima jumătate a secolului al XVII-lea ar putea aduce nuanțări cercetării noastre.

moarte și pre dare de samă la zua giudețului. Așea s-au păzit Iosif de /^{3v} curvie (Bitie, cap 39, stih 9, 10) zicând: „Cum aș face acest rău mare și aș greși lui Dumnezeu?”. Și iară: Luca, 21, stih 36: „Prevegheați că așea veți scăpa de toate ce sânt venitoare”. **8.** Că într-alt chip nu vei putea da samă lui Dumnezeu de pre talantul ce ți-au dat (Ceteaște la Luca, cap 19, stih 15, 16, iproci). **9.** Că așea vei putea astupa gurile pizmașilor tăi, carii hulesc viața ta (1 Samuil, cap 21, stih 2: „Și zise Saul: ‘Greșit-am, întoarnă-te înapoi, /^{4r} fiiul meu, Davide. Iaca, eu am făcut nebuneaste și foarte tare am greșit!’ ”). **10.** Că așea vor lăuda toți leagea ta de vei purta grije bună pre viața ta și pre traiul tău cu alții (Math., cap 5, stih 16: „Așea să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să văză faptele voastre ceale bune și să proslăvescă pre Tatăl vostru cela ce iaste în ceriure”. Și, Iară, Pătru, cap 2, stih 1, 2 – ceteaște –)”.

La fel se poate ilustra fidelitatea traducerii tipăriturii românești și în alte secțiuni ale cărții:

HILL; „Quest.: What duties are your children to perform to you and your wife?

Answ.: They ought: 1 To obey ys in things lawfull (Eph. 6.1,2). 2. To reverence us as the authors of their being. 3. To acknowledge us, be we never so poor. 4. To endure our corrections patiently and though we have imperfections, to bear with them. 5. To be content with our provision for them (Philip. 4.11). 6. To seek all means by wich they may credit us. 7. To behave themselves so as they may credit us. 8. To be sorry when we be disgraced. 9. To folow us as well in the practice of piety and goodlines, as in the inheritance of our goods and lands (Eph. 5.1). 10. Not to do attempt, or enterprice anything of wieght or importance, without our advise, consent, or approbation. Now all these duties they shall practise the better, if they will but consider the great cares, pains, and charges we have been at in their education, and bringing up, which they shall best know when God sends them children of their own”.

CĂRARE PRE SCURT: „**25 Întrebarea] c[ălătoriului]:** Dară feciorii cu ce li să cade cătră părinții lor, carii așea bine îi țin și-i cresc pre ei?

R[ăspunsul] p[ovătuitorului]: **1.** În toate lucrurile dumnezeiești cinstate și de folos să fie cătră părinții lor cu îngăduință deplin (*Efeseani cap 6, stih 1, 2: „Feciori, ascultați pre părinții voștri în Domnul”*). **2.** Cinste cuvioasă părinților să le dea, pentru că nu numai hrănitori și crescători le sânt, ce însă și înceaperea ființei după Dumnezeu de la părinți le iaste (*Ecleziast 3, stih 2; Tobie 4, stih 3, 4: „Pre mumă-ta nu o urî, /^{61r} ce în toate zilele vieții tale cinsteaște-o pre ea; fiiule, adu-ți aminte cu câtă nevoie te-au purtat pre tine în pântecel ei”*). **3.** Feciorii să cunoască și să adevereaze (prin cinstură și prin socoteală), că părinții lor le sânt părinți, încă atunci când părinții sărăcescu și slăbăscu, iară feciorii să îmbogățāscu și să întāresc. Așea hrāni Iosif pre tatā-sāu, pre Iacov în Eghipet (*Bitie 47, stih 12*). **4.** Li să cade feciorilor să rabde cuvintele asupra și dojana părinților fără de toată gālceava /^{62r} și rāpștea (*Evrei 12, stih 9, 10, 11*). Și iară varece greșescu ei de slābicuiune să-i acopere, să nu facā ca Ham cel blāstāmat, ce batgiocori pre tatā-sāu, pre Noe (*Bitie 9, stih 22, 23*). **5.** Sā să sature feciorii cu purtātura de grije cea bună a părinților ș-a maicelor (*Mathei 7, stih 9: „De la carele are ceare feciorul lui pāine, au da-i-va lui piatrā și de are ceare peāște, au șearpe-i va da lui?”*). **6.** În toate căile și nāravurile bune să petreacā, ca să poatā dobāndi înaintea părinților

^{/62v} credință și dragoste (*Luca 15, stih 29*). **7.** Cătră părinți cu dragoste mare ca aceea să fie, cu care părinții pre ei i-au crescut, i-au ferit și i-au ținut (*Pricea 10, stih 1: „Feciorul înțelept veselește pre tată-său, iară feciorul nebun iaste întristare maicei sale”; Bitie 34, stih 30; și iară 27, stih 46*). **8.** Să petreacă cu pildele aceale laudate a părinților și a mumânilor, alegând a faptelor celor bune (*Efeseani 5, stih 1*). **9.** Nemică să nu facă fără de sfatul, fără de voia și fără ^{/63r} de părearea părinților și a mumânilor, ci să fie în așteptare, până când părinții lor cei vreadnici vor purta grije bună spre ei. Așea avu grije Avraam de căsătoria fiiului său Isaac (*Bitie 24, stih 4*). Iară aceastea toate le vor putea face, de vor socoti: – **1.** Cu ce grije mare, cu muncă, cu pază, cu cheltuială și cu osteneală, cu neodihneală i-au crescut pre ei. – **2.** Că așea vor putea fi și ei fii dragi lui Dumnezău de vor cinsti pre părinții lor (*Ishod 20, stih 12*). ^{/63v}. – **3.** Zilele vieții lor după făgăduința lui Dumnezău așea le vor putea lungi pre-acest pământ, ce le-au dat și le va da lor Dumnezău (*Ishod 20, stih 12*).”.

Uneori traducerea lui Zoba din *Cărare pre scurt*, urmând cu fidelitate traducerea lui Matkó, prezintă diferențe față de textul ultimei ediții antume a lui Robert Hill. În cazul ultimei întrebări, de exemplu, vedem și anumite diferențe pe care le putem explica fie prin unele libertăți de traducere, fie prin consultarea unei ediții ulterioare (pe care încă nu am putut-o identifica):

HILL: „Question: Now I see that you remember much concerning praying and communicating, what you must observe in your Christian practice?”

Ans.: As I am bound to pray continually, so I am bound to watch continually, that neither by Satans subtlety or the word’s wanity, or my own security, I be not surprisè”

CĂRARE PRE SCURT: „**1. Întâiu: Întrebarea călătoriului:** După ce m-am rugat lui Dumnezău, din ce voiu cunoaște că faptele meale pot fi bune?”

Răspunsul povăzitorului: De aicea vei cunoaște cum că așea ești datoriu cu prevegheare neîncetată, ca și cu rugăciune neîncetată (*Mathei, 24, stih 42: ^{/1v} „Derept, însă, prevegheați, că nu știți în care ceas Domnul vostru va veni”; Și iară, cap 25, stih 13: „Derept aceea, prevegheați-vă, nu știți zua, nice ceasul în care Fiiul Omenesc va veni”*), așea cum nice hicleniia cea ascunsă a satanei, nice cucernicia păgubitoare a lumii, nice hrăboria trupului tău pre tine să nu te amăgească”.

Sau:

HILL: „Quest.: „Thus I see how you shall not take God’s word in wain by haring< tell me how you nay not take God’s name in wain bu sweing?”

Ans.: Here I must observe: 1. God’s commandment, that I must not swear (Mat. 5.34< James 5.12). 2. His curse upon such as have blasphemed (Zach. 5.3). 3. If I lie little, I shall swear less (Luke 22.70,71). 4. I must refrain petty oaths Mat. 5.34,35,36). 5. I must labour to forbear for a time (1 Thess. 5.22). 6. I must bind myself from it. 7. I must consider before I name God. 8. I must meditate of the majesty, presence, goodness and justice of God. 9. I must get some to admonish me. 10. I must not be greedy of gain. 11. I must know that the more I swear, the less I am believed in a truth. 12. I must avoid the company of Swearers. 13. I may note, that there is neither profit, nor pleasure in an

oath. 14. It is an argument of an Atheist. 15. Men dare not abuse the name of a King. 16. I take it in ill part, when mine own name is disgraced. 17. I must take away all occasions of swearing. 18. I must look to the practice of the best men. 19. I must read, hear, meditate on God's word (Ps. 119.11). I must give an account of every idle word (Mat. 12.36).

CĂRARE PRE SCURT: „44. **Întrebarea c[ălătoriului]:** Acum văz că nici mie, nice altuia nu trebuie a asculta în deșert cuvântul lui Dumnezeu. Rogu-te, îndereptează-mă și într-aceasta: pentru ce nu-i slobod cum, nemănuia numele lui Dumnezeu în deșert au, mai tare, cu minciună hulind să-i pomenească, nice în giurământ, nice într-alte ^{/98r} cuvinte?

R[ăspunsul p[ovăștitorului]: 1. Pentru aceea că sângele lui Dumnezeu oprește (*la Ishod 20; Mathei 5, stih 34; Iacov 5, stih 12*). 2. Că blăstămii lui Dumnezeu pogorâ pre aceia ce viază rău cu numele lui (*Zaharia 5, stih 3*). 3. Că, de iaste lipsă tuturor să să depărteze de care minciună iaste mai mică și de cuvintele deșerte, cu cât mai vârtos, dară, de a luarea numele lui Dumnezeu în deșert. 4. Că și Domnul Isus Hristos oprește giurământul strâmb (*Mathei 5, stih 34, 35, 36*). ^{/98v} 5. Că de iaste lipsa a tot creștinul să să ferească de tot lucrul rău (*1 Soluneani 5, stih 22*), cu cât mai vârtos de a luarea numele lui Dumnezeu în deșert. 6. Că, de nu rabdă împărății, craii, domnii aceștii lumi iproci să le grozăvescă numele, cu cât mai vârtos Dumnezeu nu va răbda (*Ishod 20, stih 7*). 7. Că oarecarii nu cinstesc numele lui Dumnezeu, arată-să sămnel că sânt fără de Dumnezeu și îmbunează hula cea păgubitoare a nevrednicilor. 8. Că Dumnezeu au poruncit ^{/99r} cu poruncă tare tuturor domnilor creștini, prin carii în chipul lui Dumnezeu să dea afară dreptatea și a toată mulțimea cum cu pietri să-i ucigă pre carii huliscu numele lui Dumnezeu (*Levie 24, stih 15, 16*: „*Varecine va grăi hulă împotriva lui Dumnezeu, va purta bătaia păcatului său și va ocări numele lui Dumnezeu, să moară și toată adunarea cu pietri să-l cuigă, măcară strein, măcară moștean, de va ocări numele lui Dumnezeu să moară*”).

Dacă lauda finală adusă de Ana Dumitran se dovedește a fi inexactă, vom încerca să răspundem criticilor pe care le face, atâta cât se pot ele desluși din recenzia sa (limpezimea stilului nefiind definitorie scrisului recenzentei), unele referindu-se la ediția în sine, altele la studiul introductiv.

O critică gravă la adresa ediției sună în felul următor: „[...] mi-am imaginat mereu în cele trei decenii de așteptare că ediția critică va conține și textul maghiar integral, a cărui proximitate l-ar fi ajutat realmente pe cititorul român tributar vechilor interpretări să vadă cum un mesaj propriu mediului protestant poate deveni oglinda unei viețuiri creștine în spiritul învățaturii Bisericii Răsăritene”; aceasta ne obligă la câteva precizări: am editat integral textul *Cărării pre scurt* atâta cât s-a păstrat, precum și textul maghiar al lui Matkó, corespunzător celui românesc. De asemenea, am arătat în studiul introductiv că *Predoslovia* lui Zoba este total diferită de textul maghiar, astfel că omiterea unui mic pasaj din *epistola dedicatoria* adresată de prelatul ungar la 1666 principelui de atunci al Transilvaniei, Mihai Apafi I, nu ar aduce vreo lămurire asupra textului românesc redactat două decenii mai târziu, într-un context politic, cultural și religios total

diferit (era după asediul eșuat al Vienei și în timpul campaniilor militare pline de succes ale habsburgilor în bazinul panonic; în aprilie 1685, cancelarul Mihail Teleki încheind o convenție secretă cu habsburgii). Dacă am greșit în opțiunea noastră, exigenta recenzență ne poate contrazice, exemplarul cărții lui Matkó aflându-se în colecțiile BCU Cluj-Napoca. Ca simplu detaliu, trebuie să remarcăm că Ana Dumitran este posesoare a unei premoniții remarcabile, recenzența spunând în mai multe locuri că a așteptat trei decenii această ediție; acum treizeci de ani, aveam alte ediții în lucru (*Dicționarul și Psaltirea în versuri* a lui Teodor Corbea) și nu întrezăream încă proiectul editării *Cărării pre scurt*.

Dorind neapărat să contrazică opinia noastră asupra posterității *Cărării pre scurt*, recenzența afirmă: „Un *conduct book* precum *Cărare pre scurt* putea fi audiată la șezătoare, la fel ca celelalte lecturi moralizatoare de tipul *Alixândriei*, *Fiziologului* sau a romanului *Varlaam și Ioasaf*”. Dincolo de faptul că *Alexandria* este un roman popular și nu o carte de înțelepciune¹⁰, Ana Dumitran intră pe teritoriul riscant al supoziției istorice, metodă folosită de istoriografia romantică, dar de mult abandonată de istoriografia modernă, căci supoziția se dovedește a fi un fapt nerecomandabil unei cercetări științifice riguroase; de fapt, chiar mergând pe logica supoziției propuse de recenzență datorită conținutului *Cărării pre scurt*, ne este greu să presupunem că și această carte a fost subiect al lecturilor colective la șezători și că a avut episoade de circulație orală¹¹ asemănătoare cărților populare, ceea ce explică diversitatea variantelor acestora. Mergând pe logica acestei supoziții a recenzenței, fiind vorba de un text dialogat, în care întrebările călătorului alternează cu răspunsurile povățuitorului, ar trebui să considerăm textul *Cărării pre scurt* și ca fiind întemeietor al teatrului în limba română.

Ana Dumitran face, de altfel, o gravă confuzie între numărul păstrat al exemplarelor unei tipărituri și posteritatea ei, care se manifestă fie prin retipărirea acesteia, fie prin multiplicarea ei în copii manuscrise: „De aceea, concluzia lui Alin-Mihai Gherman cum că *Sicriul de aur* și *Cărare pre scurt* s-au bucurat de o audiență scăzută între contemporani, necunoscând reimprimări sau copii (p. XI–XII), vin [nota n.: sic!] în totală contradicție cu realitatea și cu principalele rezultate ale însuși demersului său de reeditare [nota n.: sic!]. Cercetând fenomenul răspândirii orației funebre în mediul românesc transilvănean, am identificat aleatoriu 4 copii ale *Sicriului de aur*, iar numărul tipăriturilor depistate crește de la an la an, cu fiecare colecție publicată și licitație de carte veche. Faptul că *Ceaslovețul* a fost reeditat nu înseamnă că a fost cartea care s-a bucurat de cel mai mult succes, ci doar că fenomenul românizării serviciului divin a făcut-o, pe moment, mai necesară”. Într-adevăr, omiletica funebră, de care s-a ocupat cu destulă corectitudine Ana Dumitran în reeditarea *Molităvnicului* din 1689 (de

¹⁰ Vezi N. Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, căreia îi putem adăuga o amplă bibliografie ulterioară.

¹¹ Vezi studiul introductiv semnat de Mihai Moraru la ediția a doua a lucrării lui Nicolae Cartoian, *Cărțile populare în literatura românească*, București, Editura Enciclopedică, 1974.

exemplu, pe ultima pagină am descoperit doar 4 greșeli de transcriere), a creat un model din care descinde o lungă serie de variante manuscrise din secolul al XVIII-lea (de care s-a ocupat aleatoriu și domnia-sa), dar și o parte din omiletica tipărită a lui Petru Maior.

Suntem întru totul de acord cu elogiul pe care Ana Dumitran îl aduce celor doi prelați bălgrădeni (formularea „albaiulieni” folosită de recenzentă ni se pare prețioasă și neinspirată), Emilian Birdaș și ÎPS Andrei Andreicuț, care au înțeles să folosească o mare sumă de bani pentru susținerea editării textelor vechi tipărite sub egida fostei mitropolii. Cu siguranță, doar din întâmplare a omis contribuția financiară generoasă a propriei instituții în care lucrează, Muzeul Național al Unirii, căruia îi aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

La fel, suntem de acord cu Ana Dumitran că o analiză a unui text științific trebuie făcută cu maximum de exigență și rigurozitate, cu mențiunea că aceeași exigență și rigurozitate trebuie aplicată și unei recenzii făcute pripit în urma unei lecturi superficiale a textului cercetat.

THE ENGLISH SOURCE OF THE BOOK *CĂRARE PRE SCURT SPRE FAPTE BUNE ÎNDREPTĂTOARE* (SHORT TO GOOD FACTS (ALBA IULIA, 1685)

(Abstract)

Translation by the Intermediate of the work of the Hungarian scholar Vásárhelyi Matkó István *Kegyés cselekedetek rövid ösvenykeje, mellyen a' kegyesség gyakorlásának derék uttyára* (Sibiu, 1666), (wich also mentions that it is an English translation, but without specifying the source) the work of Archpriest Ioan Zoba proves a careful research to be a translation after the work of Robert Hill, *The pathway to Piety* printed at the beginning of the 17th century and which underwent many reprints at the time. The study aims to establish the relationship between the Romanian and English text, but also to identify the features of the unique context for the Romanian culture of the printing of this work.

Cuvinte-cheie: *Puritanism, conductbook, Robert Hill, Ioan Zoba.*

Keywords: *Puritanism, conductbook, Robert Hill, Ioan Zoba.*

*Cluj-Napoca, str. Bisericii Ortodoxe, nr. 9
diortositor@gmail.com)*